

צמאה נפשי לאלקים – עיון במזמורים מ"ב-מ"ג

–ד"ר יושי פרג'ון–

(מ"ב, א) לִמְנַצֵּחַ מִשְׁכִּיל לְבָנִי־קָרַח:
(ב) כְּאֵיל תַּעֲרֹג עַל־אֲפִיקֵי־מַיִם בֶּן נִפְשִׁי תַעֲרֹג אֶלֶיךָ אֱלֹהִים: (ג) צִמְאָה נַפְשִׁי לֹא־לֵהִים לֹא־לִי מִתִּי אֲבֹא וְאֶרְאֶה פָנֶי אֱלֹהִים: (ד) הִתְהַלֵּךְ דְּמַעְתִּי לֶחֶם יוֹמָם וּלְלֵילָה בְּאֶמְרֵי אֱלִי פְלִהִיּוֹם אֵינָה אֱלֹהִים: (ה) אֵלֶּה אֲזַכְּרֶהּ וְאֶשְׁפָּכָה עָלַי נִפְשִׁי כִּי אֶעֱבְרָא בִּסְדָּךְ אֲדִידִים עַד־בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל־רִנָּה וְתוֹדָה הֶמּוֹן חוֹלֵג: (ו) מִהֲתַשְׁתַּחֲוֶהֱלִי נַפְשִׁי וְתִהְיֶה עָלַי הוֹחֲלִי לֹא־לֵהִים כִּי־עוֹד אֲוִדְנוּ יְשׁוּעוֹת פָּנֵינוּ: (ז) אֱלֹהִי עָלֶי נַפְשִׁי תִשְׁתַּחֲוֶה עַל־פִּי אֲזַכְּרֶה מִאֲרָץ יִרְדְּן וְחֶרְמוֹנִים מִהַר מִצְרָיִם: (ח) תִּהְיוּ־אֶל־תִּהְיוּם קוֹרָא לְקוֹל צְוֹרֵךְ פְּלִמְשֶׁבֶרֶךְ וְגִלְיָד עָלַי עֲבְרוּ: (ט) יוֹמָם יֵצֵא חֶסֶד וּבִלְיָלָה שִׁירָה עִמִּי תִפְלָה לֹא־לִי חַיִּי: (י) אֲוִמְרָהּ לֹא־לִי סִלְעִי לָמָּה שָׁכַחְתִּי לְמַה־קִּדְרֵךְ אֶלֶּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב: (יא) בְּרָצְחָהּ בְּעֲצָמוֹתַי חֲרָפוֹנִי צוֹרְרִי בְּאֶמְרָם אֱלִי פְלִהִיּוֹם אֵינָה אֱלֹהִים: (יב) מִהֲתַשְׁתַּחֲוֶהֱלִי נַפְשִׁי וְמִהֲתַהַמִּי עָלַי הוֹחֲלִי לֹא־לֵהִים כִּי־עוֹד אֲוִדְנוּ יְשׁוּעוֹת פָּנֵינוּ וְאֶלֶּהִי:
(א) שִׁפְטֵנִי אֱלֹהִים וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא־חֹסִיד מֵאִישׁ מֶרְמָה וְעוֹלָה תִפְלֹטֵנִי: (ב) כִּי־אֶתְהַלֵּךְ אֱלֹהִי מֵעוֹזִי לָמָּה זָנַחְתִּי לְמַה־קִּדְרֵךְ אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב: (ג) שְׁלַח־אוֹרְךָ וְאֶמְתָּךְ הִמָּה יִנְחוּנִי וְיִבְאֹוּנִי אֶל־הַר־קִדְשְׁךָ וְאֶל־מִשְׁכְּנֹתֶיךָ: (ד) וְאֶבְאֹאֶה אֶל־מִזְבֵּחַ אֱלֹהִים אֶל־אֵל שְׁמֹחַת גִּילִי וְאוֹדְךָ בְּכֹזֶר אֱלֹהִים אֱלֹהִי: (ה) מִהֲתַשְׁתַּחֲוֶהֱלִי נַפְשִׁי וְמִהֲתַהַמִּי עָלַי הוֹחֲלִי לֹא־לֵהִים כִּי־עוֹד אֲוִדְנוּ יְשׁוּעוֹת פָּנֵינוּ וְאֶלֶּהִי:

מבוא: האם מזמורים מ"ב-מ"ג הם מזמור אחד?

1. ירושלמי שבת ט"ז, א:
אמר רבי יהושע בן לוי אנא מן יומי לא איסתכלית בספרא דאגדתא אלא חד זמן אסתכלית אשכחית כתוב בה... מאה וארבעים ושבעה מזמורות שכתוב בתילים כנגד שנותיו של אבינו יעקב. מלמד שכל הקלוסין שישראל מקלסין להקדש ב"ה כנגד שנותיו של יעקב שנאמי ואתה קדוש יושב תהילות ישראל.
2. כתב יד הספרייה הבריטית, לונדון, Or. 2201, כתיבה ספרדית, שנת ה'ס 1300 (בדומה בעוד 47 כ"י):

3. קטעים מקבילים בין המזמורים:

מ"ב, א-ו	מ"ב, ז-יב	מ"ג, א-ה
י. אֲוִמְרָה לֹא־לִי סִלְעִי לָמָּה שָׁכַחְתִּי לְמַה - קִדְרֵךְ אֶלֶּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב:	ב. כִּי־אֶתְהַלֵּךְ אֱלֹהִי מֵעוֹזִי לָמָּה זָנַחְתִּי לְמַה - קִדְרֵךְ אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב:	-----
ד. הִתְהַלֵּךְ דְּמַעְתִּי לֶחֶם יוֹמָם וּלְלֵילָה בְּאֶמְרֵי אֱלִי פְלִהִיּוֹם אֵינָה אֱלֹהִים:	יא. בְּרָצְחָהּ בְּעֲצָמוֹתַי חֲרָפוֹנִי צוֹרְרִי בְּאֶמְרָם אֱלִי כָל־הַיּוֹם אֵינָה אֱלֹהִים:	-----
ו. מִהֲתַשְׁתַּחֲוֶהֱלִי נַפְשִׁי וְתִהְיֶה עָלַי הוֹחֲלִי לֹא־לֵהִים כִּי־עוֹד אֲוִדְנוּ יְשׁוּעוֹת פָּנֵינוּ:	יב. מִהֲתַשְׁתַּחֲוֶהֱלִי נַפְשִׁי וְמִהֲתַהַמִּי עָלַי הוֹחֲלִי לֹא־לֵהִים כִּי־עוֹד אֲוִדְנוּ יְשׁוּעוֹת פָּנֵינוּ וְאֶלֶּהִי:	ה. מִהֲתַשְׁתַּחֲוֶהֱלִי נַפְשִׁי וְמִהֲתַהַמִּי עָלַי הוֹחֲלִי לֹא־לֵהִים כִּי־עוֹד אֲוִדְנוּ יְשׁוּעוֹת פָּנֵינוּ וְאֶלֶּהִי:

4. רד"ק לתהלים מ"ג, ה:¹
מה תשתוחחי – אף על פי שלא זכר בזה המזמור עלי נפשי תשתוחח (תהלים מ"ב, ז) אמר מה תשתוחחי כי שני המזמורים ענין אחד ודברים אחדים.

¹ ר' מנחם המאירי כותב בפירושו למזמור מ"ג: "מזמור מ"ג, והוא מזמור קטן נמשך לזה, כאלו הוא דבר אחד."

סיכום הסיבות לכך שמזמורים מ"ב-מ"ג הם מזמור אחד:

5. א. ראיות היסטוריות:
 - ✓ ברבים מכתבי היד שני המזמורים הללו הם מזמור אחד.
 - ✓ בילקוט שמעוני לתהלים מובאים המדרשים למ"ב, ט-י וּמ"ג ב'רמז' אחד (תשמ"ה), ומסתבר שמסדר המדרש ראה בשני המזמורים הללו מזמור אחד.
 - ✓ הספרדים נוהגים לומר את שני המזמורים יחד כשיר של יום בסוכות ומסתבר ראו את שני המזמורים כמזמור אחד.
- ב. ראיות מסידור ספר תהלים:
 - ✓ מזמור מ"ג הוא מזמור יתום המופיע בספר שאין בו (כמעט?) מזמורים יתומים. לפיכך עדיף להניח שהוא חלק ממזמור מ"ב.
 - ✓ מזמור מ"ג הוא מזמור יתום בתוך קובץ מזמורים לבני קורח. לפיכך עדיף להניח שהוא אינו מזמור עצמאי אלא חלק ממזמור מ"ב.
- ג. ראיות מתוכן המזמור ומבנהו:
 - ✓ הפזמון החוזר מאחד את שני המזמורים, ויוצר מהם שלושה בתים דומים בגודלם.
 - ✓ יש חזרה תוכנית בין הבית הראשון של המזמור לבין הבית השני, ובין הבית השני לבית השלישי.
 - ✓ השימוש בכינויים אישיים לאלקים, כגון: 'אל חי', 'אל' סלעי' המאפיין את מזמור מ"ב, ממשיך גם במזמור מ"ג: 'אל סלעי', 'אלקי מעזי', 'אל שמחת גילי'.
 - ✓ מבחינת המבנה והתוכן של המזמור, מזמור מ"ג מהווה פתרון לבעיות המופיעות במזמור מ"ב.

פירוש המזמור

(ב) כאיל תערג על אפיקי מים בן נפשי תערג אליך א-להים:

6. לערוג על אפיקי מים שהתייבשו – יואל א':
(יט) אֵלֶיךָ יִי אֶקְרָא כִּי אֲשֶׁר אֶכְלָה נֶאֱדָר מִדָּבָר
(כ) גַּם בְּהִמּוֹת שְׂדֵה תַעְרוֹג אֵלֶיךָ כִּי יִבְשׁוּ אֶפְיָקֵי מַיִם
וְלִהְיֶה לְהִטָּה כְּלַעְצֵי הַשְּׂדֵה:
וְאֲשֶׁר אֶכְלָה נֶאֱדָר מִדָּבָר:
7. ערג הוא קול האיל – רש"י (בעקבות חז"ל) לפסוק ב:
איל תערג על אפיקי מים – לשון ערג נופל על קול האיל כאשר יפל לשון נהם לארי ושקק לדוב (משלי כ"ח: ט"ו) וגעה לשוורים (איוב ו' ה'), וצפצוף לעופות (ישעיהו י' י"ד, ל"ח: י"ד), אמרו רבותינו (מדרש תהלים כ"ב: א'): האילה הזאת חסידה שבחיות וכשהחיות צמאות למים הם מתכנסות אליה שתלה עיניה למרום ומה היא עושה חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה וגועה, והקב"ה מרחם עליה והתהום מעלה לה מים.
8. תוצאה של חוסר מים – רש"י הירש, ספר תהלים עם פירוש, ירושלים תשנ"ה, עמ' 191:
אם נתבונן בעובדה כי בקטע הנ"ל ביואל אין המדובר באיל בלבד אלא בבהמות בכלל, בהמות שדה, וכמו כן שהוא נזכר שם כמו כאן בהקשר עם חוסר מים, ושם נתפרש טעם הערגון, כי יבשו אפיקי מים, מסתבר שהכוונה בעיקר להשפעת המחסור במים על בעלי החי בכלל.
9. חוסר התאמה בין לשון זכר ללשון נקבה בתיאור האיל – עמוס חכם, תהלים – דעת מקרא, עמ' ר"מ:
כאיל תערג – אפשר שכוונת הכתוב כאן למין האיל בכלל, ובא כאן שם המין בלשון נקבה. ואפשר שכוונת הכתוב דווקא לנקבת האיל, ומצינו ששם הבהמה בלשון זכר מורה גם על הנקבה כמו: "ותצאנה שתים דובים" (מל"ב ב', כד) ועוד.
10. כאיל-ת-ערג – עמוס חכם, תהלים – דעת מקרא, עמ' ר"מ, הערה 3 (ההדגשות אינן במקור):
ויש אומרים שהתיו של 'תערג' עולה וירדת, והרי זה כאילו כתוב כאילת תערג.
11. איזון בין המשל לנמשל – מ' וייס, אמונות ודעות בספר תהלים, עמ' 94:
הואיל ויש שכנושא של נושא ממין זכר, המציין סוג של בעל-חיים, משמש פועל בצורת נקבה. תיתכן אפוא, ואולי אף נראית יותר, ההנחה שהמכוון ב'איל' – גם הזכר וגם הנקבה של החיה. כסיבה לצירוף זה, או ליתר דיוק – לשימוש בפועל בצורת נקבה, אפשר להניח במידה סבירה למדי את הכוונה, שנושא המשפט במשל יהיה זהה גם בצורתו עם נושא המשפט בנמשל ('כאיל תערג', 'נפשי תערג'); כלומר, כוונת החרירה התחבירית היא להדגיש את הצד השווה במשל ובנמשל: את הערגה.
12. על אפיקי מים=אל אפיקי מים – רד"ק לפסוק ב:
כאיל-האילים הם במדבר במקום שאין מים מצויים ויתאוו למים... על אפיקי מים – כמו אֵל, וכמוהו רבים.

13. אפיקי המים יבשים – Hans-Joachim Kraus, Psalms 1-59: A Commentary, עמ' 438:
אפיקי המים כאן הם כמובן ערוצי הנחל היבשים (השוו יואל א', כ; תהלים קכ"ו, ד), שבהם חיה הגוססת מצמא חיפשה לשווא מים.

(ג) צִמְאָה נַפְשִׁי | יָא-לֵהִים לֵאלֹהֵי חַי מֹתֵי אָבוֹא וְאַרְאָה פָּנֵי אֱ-לֹהִים:

14. ההשוואה בין האיל לנפש – פיבל מלצר, פני ספר תהלים, עמ' ק"ה:
דומה שמעולם לא ביטא המשורר בְּטוֹי נפשי חזק כל-כך ויחד עם זה מוחשי כל-כך את הרגש הזה שאנו קוראים לו געגועים. הנפש עורגת כשם שאיל או אילת צמאה עורגת למים. הוה אומר, השתוקקותה של הנפש, ההשתוקקות הנפשית, הרוחנית הישוותה בפשטות לצמאון פיזי ודוקא צמאון של בעל-חיים שאנו רואים את גופניותו מבלי שנבחין ביותר ברוחניותו-רגשיותו.

15. המשורר משתוקק לעלות למקדש – עמוס חכם, תהלים – דעת מקרא, עמ' ר"מ-רמ"א
מתי אבוא ואראה פני אלהים – כלומר: מתי אעלה לרגל. וכן: בבא כל-ישראל לראות את-פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר (דב' לא יא); כי תבאו לראות פני (יש' א יב). דבור זה אמור בלשון שאלה וקריאה כאחת. ומכאן שמענו, שצמאוננו של המשורר לאלהים מתגלה בתשוקה לעלות לרגל אל בית המקדש.

16. המעבר של אלוהים מנוכח לנסתר – לאה פרנקל, "תהלים מב-מג", פרקים במקרא, עמ' 243:
בפסוק הקודם פנה בעל-המזמור אל אלהים: "כן נפשי תערג אליך, אלהים". עתה, מאחר שאלהים אינו נמצא לו, על-כרחו ידבר על אלהים... האל היה לו לאל נסתר: "...מתי אבוא ואראה פני אלהים?"

(ד) הִיתָה־לִּי דִמְעָתִי לֶחֶם יוֹמָם וּלְלֵילָה בְּאֶמְרֵי אֱלֹהִים אֵינִי אֱ-לֹהִים:

17. הקשר בין הדמעות לבין הצמא – ראב"ע לפסוק ד:
היתה – יש אומרים: הוא צמא ודמעיו שהם מים כמו לחם לו.

18. הצער פוגע בתאבון – מדרש תהלים:
היתה לי דמעותי – מכאן את למד שהבכיה משבעת את האדם ואינו מבקש לאכול. וכן אלקנה אומר לחנה (שמואל-א א', ח): "למה תבכיי וגו'". ואומר (שם): "ויאמר לה אלקנה אישה וגו' למה לא תאכלי". מכאן שהבכיה משבעת. לכך: "היתה לי דמעותי לחם".

19. הלחם מבטא את התמידות של הצער – רד"ק על פס' ד:
היתה לי דמעותי – שאבכה מדברי האויבים, והדמעה תמידה לי ביום ובלילה כמו מאכל, כלומר, אין יום שלא אבכה פעמים. ויש מפרשים שיבכה בעת המאכל.

20. האומרים הם האויבים – ז' ויסמן, "פרק מ"ב", תהלים – עולם התנ"ך, עמ' 186:
באמצעות "ב" הסיבה של "באמר"... מנמק המשורר את הגורם לדמעותו – כנראה צוררים שבפסוק יא, הללו מתגרים בו ומקניטים אותו בשאלה "איה אלהיך?"

21. האומר הוא המשורר – י' יעקבס, "מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי"... , מגדים מ' (תשס"ד), עמ' 68:
עיון מדוקדק יחשוף מספר הבדלים משמעותיים בין פסוק ד לבין פסוק יא. ראשית, פסוק ד מתאר את המשורר דומע "היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה", בעוד פסוק יא מתאר את המשורר מוכה - "ברצח בעצמותי". בנוסף, פסוק ד אינו מזכיר כל צוררים ואויבים. לעומתו, פסוק יא מזכיר במפורש את הימצאות הצוררים. בפסוק יא מודגש שהצוררים פונים למשורר - "באמרם אלי"; בעוד בפסוק ד הפנייה היא סתמית - "באמר אלי".
נראה לי שפסוק ד אינו מתאר פנייה חיצונית למשורר, אלא פנייה של האדם לעצמו. 'באמר אלי', המשורר שואל את עצמו, 'כל היום', שוב ושוב: היכן אלוהי? ואם כן, על פי הסבר זה מתאר הפסוק לא את הצרות שעוברות על המשורר בגלות, כפי שנהוג להסביר, אלא את הגעגועים לה'!

(ה) אֱלֹהֵי אֶזְכְּרָה | וְאֶשְׁפָּכָה עָלַי | נַפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר | בְּסֶדֶךְ אֲדֹמִים עַד־בֵּית אֱ-לֹהִים בְּקוֹל־דְּנָה וְתוֹדָה הֶמְוֹן חוֹגֵג:

22. שאלת איה אלוהיך מזכירה את העליה לרגל – ראב"ע לפסוק ד:
וטעם איה אלהיך – שהיית עולה שלש פעמים בשנה לראות פניו.

23. הנפש נשפכת כמו מים – רבנו מנחם המאירי על פס' ה:
אשפכה עלי נפשי – רוצה לומר: משל כאלו הנפש תִּמָּס ותהיה למים ותצא דרך העין בדמע.

24. זיכרון העבר מעצים את הבכי, לאה פרנקל, "תהלים מב-מג", פרקים במקרא, עמ' 244:
מפני צער ההוה נמלט המקוון אל זכרונות של ימי-זוהר שעברו... בעל-המזמור מבקש, מיידל למצוא לנפשו הקלה בזכירת העבר. אך זכרונות אלה אינם משקיטים את נפשו המעונה, כי אם מעוררים את

יסוריה מחדש: "ואשפכה עלי נפשי", שהרי על ידיהם מורגש ההווה כמצער עוד יותר.

25. **המשורר אינו יכול להתפלל – לאה פרנקל, "תהלים מב-מג", פרקים במקרא, עמ' 245:**
הביטוי היותר רגיל הוא: 'שפך נפש (לב, שיח) לפני'... בפסוקים אלה מדובר בהשתפכות הלב בתפילה לפני ה'. לא כן בפסוקנו. בדכאונו אין בעל-המזמור מסוגל לשפוך את נפשו לפני ה'. נפשו משתפכת עליו, אל תוכו שלו, אל קרבו שלו...

26. **מה פירוש בסך? רש"י על פס' ה:**
סך – לשון חשבון סך בני אדם, ד"א סך לשון סכך וסוכה, כלומר בעגלת צב שהיו מחופות כמין סוכה.

27. **מה פירוש אדם? ראב"ע על פסוק ה':**
אמר בן לברט: כי אדם – כפול והוא כמו: אדם. ומי יתן וידום, כי פ"א הפועל לעולם לא יכפל, ומה טעם לאמר: אדם, ואחריו: בקול רנה ותודה. והקרוב אלי שהוא לשון משנה אתנו, כאילו אמר אדדה עמהם עד בית אלהים, וכמוהו: אֲדָדָה כָּל שְׁנוֹתַי (ישעיהו ל"ח, טו).

28. **חולדה רז, מזמורי תהלים: מבחר מבואר בליווי מבואות, ירושלים תשל"ו 1976, עמוד 229:**
ההליכה הריקודית נקראת בשם דדה – (ובדרך מושאלת – הצולע, ההולך בצורה בלתי-אחידה מכונה עד היום, מדדה) וכאן מתאר המשורר את עצמו בעת שהלך בראש העולים לרגל והרקידם (אדדה-אותם) מתחת לחופות הירק, בכיוון בית האלקים... כי אעבור בסך – בעת חגיגות העליה לרגל לירושלים, נהגו לקשט את רחובותיה של העיר בירק ובפרחים, כמעין סוכך גדול. והמשורר מתאר את התהלכה, והוא בראשה, העוברת וחוגגת ברחובותיה של העיר, לכיוון חצרות המקדש.

(ו) מה־תִּשְׁתַּחֲוֶהֱ | נַפְשִׁי וְתַהֲמִי עָלֵי הוֹחֲלִי לֹא-לֵהִים כִּי־עוֹד אוֹדְנוּ יִשְׁוּעוֹת פָּנִינוּ:

29. **המשורר מוכיח את נפשו – מלב"ם לפסוק ו:**
מה תשתוחח נפשי – משיב תשובה אל נפשו, הנה שמעתי ממך שני דברים, א. השתוחחות ושפלות כמתיאשת על שהתרחק האור ממך, ב. שתהמי עלי – כאלו אני חייב בדבר... ולכן עלי תהמי ותתלונני. בשני דברים אלה לא צדקת. נגד מה שתהמי עלי, לא בי הדבר תלוי, רק הוחילי לאלהים, כי הישועה תלויה בו בעת שיהיה רצון מלפניו. ונגד מה שתשתוחח ותתיאשי, אל תתיאשי רק הוחילי לאלהים – כמיחל על דבר המובטח, כי עוד יבא הזמן אשר אודנו על ישועות פניו בשובו שכינתו אליך.

30. **ביאור הפזמון – עמוס חכם, תהלים – דעת מקרא, עמ' רמ"ב-רמ"ג:**
כי עוד אודנו – אפשר לפרש שזה תוכן התוחלת: הוחילי שעוד אודנו. ואפשר לפרש זה הטעם לתוחלת: הוחילי, שהרי עוד אודנו. 'אודנו' רומז לנאמר בפסוק ה': 'בקול רנה ותודה', וכונתו: אזכה לומר לפניו שירת תודה בעתיד, כשם שאמרתי לפניו בעבר.
ישועות פניו – ישועות באות מאת פניו (של אלהים), והוא משפט בפני עצמו אמור בלשון קריאה בסיום דברי הנחמה. פירוש אחר: אודנו על הישועות הבאות מאת פניו, ועוד אפשר לפרש: עוד אבוא לפניו ואודה לו על ישועותיו. ועל כל פנים 'פניו' רומזת ל'פני אלהים' שבפסוק ג'...

(ז) א-להי עלי נפשי תשתוחח עליך אֲזַכֵּרְךָ מֵאֲרֶץ יִרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים מֵהַר מְצָעַר:

31. **המשורר מנסה להגשים את דבריו בפזמון – מ' וייס, אמונות ודעות בספר תהלים, עמ' 100:**
'אלהי עלי נפשי תשתוחח' – ובכן, ההיגיון התגבר על ההרגשה. בעל המזמור נעתר לקריאתו אל נפשו: 'הוחילי לאלהים'. אמנם אינו מודה לו, לאלוהים, אך פונה אליו. בפנייתו אליו בהזכרת שמו עם כינוי הקניין של המדבר, הוא אומר לו: 'עלי נפשי תשתוחח', היינו, מוסר לו על מצב נפשו בהגדירו את דכאונו נפשו באותה המלה שבה הגדיר את מצבה זה עתה בפזמון בפנותו אליה: 'מה תשתוחח נפשי'. בקשר סגנוני זה משתקף שאם כי עלה בידו להיענות לעידודו, 'הוחילי לאלהים', נפשו עדיין משתוחחת.

(ח) תְּהוֹם־אֶל־תְּהוֹם קוֹרָא לְקוֹל צְנוּרִיךָ כָּל־מִשְׁבְּרִיךָ וְגִלְיָד עָלֵי עֵבְרוֹ:

32. **מהטבע אל הנפש – ז' ויסמן, "פרק מ"ב", תהלים – עולם התנ"ך, עמ' 188:**
תְּהוֹם־אֶל־תְּהוֹם קוֹרָא לְקוֹל צְנוּרִיךָ. הציור הפיזי הזה בא בהשראת הנוף של "אֲרֶץ יִרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים", המשופע במפלי מים ובמקווי-מים, והמשורר מייטיב להמחיש נוסף זה באמצעות המצלול: "תְּהוֹם אל תְּהוֹם"... המחקה את משק מים הרבה הנופלים ממפל למפל ולמקווייהם... ציור פיזי מרשים זה, שבו המראה והקולות מצטרפים יחד, מהווה רקע מושלם להשאלה הבאה אחריו. **כָּל־מִשְׁבְּרִיךָ וְגִלְיָד עָלֵי עֵבְרוֹ.** החוליה המקשרת צלע זו לקודמתה הינה "לְקוֹל צְנוּרִיךָ". המעבר מן הנוף החיצוני אל ההווה הפנימית של המשורר נעשה על-ידי הפיכה פתאומית של פריטי הנוף הפיסיים לדימויים. התהומות והצינורות היו למשברים ולגלים עוינים, ואלהים מדמה המשורר את הייסורים העוברים עליו.

33. **מה בין המים של הבית הראשון למים של הבית השני? Luis Alonso Schökel, "The Poetic Structure of Psalm 42-43", JSOT 1 (1976), p. 7**

המשורר שמחפש נואשות מים, מוצא אותם, אבל הם אינם נותני חיים – הם הורסים. אלוהים שולח מים, סוחפים, הרסניים לחיים. אלוהים, שהיה אמור להיות חייו של משורר התהלים, הפך למותו; הוא הפך לכוח יסודי, אוקיאנוסי, שאי אפשר לעמוד בפניו. כינוי הבעלות [במילים משברך וגליך. י"פ] מודגש; זה מזמין אותנו להסיק שהמשורר סובל מגלותו בגלל אלוהים. שני דימויי המים המנוגדים מספקים לנו את מהות השיר: מתח דרמטי בנפש בין אלוהים לאלוהים.

(ט) יומם | יצוה י"ל | חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי:

34. יומם יצוה ה' הוא זיכרון העבר – עמוס חכם, תהלים – דעת מקרא, עמ' רמ"ד:
יומם יצוה ה' חסדו – כאן המשורר חוזר להעלות בזכרוננו את הימים שהיה עולה לרגל: ביום, בעת שהלך בדרך העולה אל מקום המקדש, היה ה' מצוה את חסדו, כלומר: היה מגן ושומר על ההולכים מכל פגעי הדרך: ובלילה שירה עמי – בלילה, בעת שעולי הרגל חנו בדרכם, היו שרים ומתפללים. 'שירה עמי', שיעורו: היה עמי שיר לו, כלומר: הייתי שר לו. תפלה לאל חיי – תפלה הייתי מתפלל בלילה לאל שהוא הנותן לי חיים... פרוש אחר: לאלי אשר הוא אל חי.

(י) אומרה | לא-ל סלעי למה שכחתני למה קדר אלך בלחץ אויב: (יא) ברצח | בעצמותי חרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה א-להיך:

35. למה שכחתני – כנגד אזכרך – עמוס חכם, תהלים – דעת מקרא, עמ' רמ"ד:
ולשון 'שכחתני' מכון כנגד 'על כן אזכרך' שבפסוק ז. והיא תלונתו של המשורר: אני זוכר אותך, אבל אתה שכחתני ואינך מושיעני.

36. משמעות השאלה "איה אלוהיך" – לאה פרנקל, "תהלים מב-מג", פרקים במקרא, עמ' 243:
לא חולי גופני הוא אשר כה שבר את האדם לא עוני ומחסור, אף לא אימות מלחמה. הכאב העמוק מתעורר עקב דיבור אכזרי, עקב שאלה דוקרת כקוץ ממאיר: "איה אלוהיך?" את כוונת [הדברים? י"פ] האלה מבהיר רד"ק...: "ואם הוא אלהי אמת, ואתה עובד אותו – היה מושיע אותך!" השואל "איה אלוהיך" רואה סתירה גלויה בין גורל המאמין לבין אמונתו, וסתירה זו מעידה, לדעתו, על אפסות ערכה של אמונת המאמין. הרי מצבו האומלל של המאמין מוכיח בעליל שאין ממש בצפיותיו ובתקוותיו! אכן, שאלה זו "איה אלוהיך" היא הקשה מכל המכות היורדות על עבדי אלהים, היא פוגעת בלב-לבם. הלא היא מזלזלת במישען הצדיק ובמיבטחו, היא לועגת לתקוותו ולתכלית חייו.

(יב) מה תשתוחחי | נפשי ומה תהמי עלי הוחילי לא-להים כי עוד אודנו ישועת פני וא-להי:

37. הפזמון כנגד דברי האויבים – רד"ק לפסוק יב:
מה תשתוחחי – חזר לנחם נפשו ואף על פי שהאויבים אומרים לי: איה אלוהיך. הוחילי לאלהים – כי אלהים אמת הוא (ירמיהו י' י') ועוד אודנו על הישועה שיהיה הוא עדין ישועות פני – כלומר, שיביא הישועה לפני ויהיה אלוהי שיכירו הגוים כי הוא אלוהי. או יהיה פירוש פני – חיי, כמו על פני תרח אביו (בר' י"א, כח), כלומר בחיי יביא הישועה. ואלהי – והוא יהיה אלוהי באמת ולא יאמרו לי עוד איה אלוהיך.

(מ"ג, א) שפטני א-להים | וריבה ריבי מגוי לא יחסיד מאיש מרמה ועולה תפלטני: (ב) כי אתה | א-להי מעוזי למה זנחתני למה קדר אתה בלחץ אויב:

38. החידוש בבקשה במזמור מ"ג – י' יעקבס, "'מה תשתוחחי נפשי...'...", מגדים מ' (תשס"ד), עמ' 71-72:
בבית זה מתוארת ההשלמה בין המשורר לנפשו. הנפש נענית לבקשתו של המשורר, ו'מוחילה' לאלוהים. הוויכוח וחוסר ההבנה ששררו ביניהם בשני הבתים הראשונים נעלמים, ולכן אין 'פיצול' ואין צורך להזכיר בבית זה את נפשו של המשורר בצורה נפרדת... בפסוקים אלו מבקש המשורר מהקב"ה לשפוט בינו ובין הגויים, ולרַיב את ריבו מהם. פסוקים אלו מחזירים אותנו לסוף הבית השני... אך אזכור הגויים בבית השלישי אינו מופיע במסגרת תלונה כמו בבית השני – "למה שכחתני למה קדר אלך בלחץ אויב" (מ"ב, ו), אלא במסגרת בקשה – "שפטני... וריבה ריבי..."...

(ג) שלח אורך ואמתך הפה ינחוני יביאוני אליה קדשך ואלי משכנותיך: (ד) ואבואה | אלימזבח א-להים אליאל שמחת גילי ואודך בכנור א-להים א-להי:

39. הגאולה כנגד הצרה – ראב"ע על מ"ג, ג-ד:
שלח אורך – כנגד "קודר אתהלך" (לעיל, ב); ואמתך – כנגד "מאיש מרמה" (לעיל, א). ומלת ינחוני – כנגד "אתהלך" (לעיל, ב)... וטעם אלהים אלהי – שיראה גוי לא חסיד שאתה אלוהי.

40. הגאולה כנגד הצרה – ז' ויסמן, "פרק מ"ב", תהלים – עולם התנ"ך, עמ' 191:
צורת העתיד המוארך "יִאבֹאֲהָ" מביעה אמונה וביטחון כאחד והיא מזכירה את הפתיחה הקינתית של

השיר "מתי אבוא ואראה פני אלהים?" (מב, ג) ומשלימה אותו כאן בנימה אופטמית.

זמנו של המזמור, מבנהו ומשמעותו

41. **בני קרח הם מדורו של משה והתנבאו על חורבן והגלויות – רש"י למ"ב, א-ג:**
(א) **לבני קרח** – "אסיר ואלקנה ואביאסף" (שמ"ו, כד); הם היו תחילה בעצת אביהם, ובשעת המחלוקת פרשו; וכשנבלעו כל סביבותם ופתחה הארץ את פיה, נשאר מקומם בתוך פי הארץ, כעיניין שנאמר "ובני קרח לא מתו" (במ' כו, יא; ראה שו"ט א, טו); ושם אמרו שירה ועלו, ושם יסדו המזמורים הללו, ושרת עליהם רוח הקודש ונתנבאו על הגלויות ועל חורבן הבית ועל מלכות בית דוד.
(ג) **מתי אבוא ואראה פני אלהים** – לעלות לרגל; ונתנבא כאן על חורבן הבית. ונאמר כאן "מה תשתוחחי" שלש פעמים (להלן, ו, יב; תה' מג, ה), כנגד שלש מלכיות העתידות לבטל עבודת בית המקדש, וישראל צועקים ונגאלים: מלכות בבל ויון ואדום. **צמאה נפשי** – כנסת ישראל אומרת כן בגלות בבל.
42. **בני קרח הם מדורו של דוד ונבואה או מתקופת גלות בבל – ראב"ע למ"ב, א:**
למנצח לבני קרח. לבני קרח – לאחד מבני הימן, נכד שמואל הנביא (ראה דה"א ו, יח). אמר רבי משה, כי זה המזמור נאמר בבבל. ויש אומרים, כי ידבר על לשון אנשי הגלות הזאת.
43. **מזמור של יחיד מימי פילוג המלוכה? עמוס חכם, תהלים – דעת מקרא, עמ' רמ"ח:**
אדוני אבי מורי ז"ל רגיל לפרש, שהמזמור נאמר על לשון אחד מבני ישראל היושבים בן, שהשתוקק לעלות לירושלים לעבד את ה'. ועובדי העגל שבדן, מסיעתו של ירבעם בן נבט, עכבוהו ומנעוהו מלעלות לירושלים.
44. **המאבק של הנפש והגאולה שבתפילה – לאה פרנקל, "תהלים מב-מג", פרקים במקרא, עמ' 264–265:**
ביתר מזמורי תהלים בכלל, אין שיח האדם עם עצמו לובש עוז וגבורה כשיחו במזמורים מב-מג. הוא מתפתח בין הייאוש המושך את האדם כלפי מטה לבין התקווה הקוראת לו אל-על. בין שני הרגשות המתנגדים מתחולל מאבק ממושך. כל צד שואף להתגבר בעזרת בעל-ברית. הצד האחד מחפש לו מישג בקרב שונאי האדם, אצל אלה המבזים והמחרפים אותו. הצד השני נשען באלהים.
קול הצד האחד נשמע בטענת האויב: "איה אלהיך?" כך לועג לאדם הצורר שבחוץ, אבל גם הצורר שבפנים, הצורר שהתגנב לתוך לבו... קול הצד השני בוקע כחלק אלו-ה ממעל בקריאת העידוד: "הוחילי לאלהים!". כך נקלע האדם בין שני היריבים המתנצחים זה עם זה במאמץ עילאי. המשברים העוברים על נפשו מסתערים עליה כגלי ים טורף: "כל משבריי וגליי עלי עברו". מכאן ה"גלים" שבמזמור, עלייה במצב הרוח וירידה כנגדה... ודאות זו באחרית הטובה השיג האדם שנאבק עם עצמו. כחנה אם-שמואל דיבר על לבו עת עמדו בתפילה. פעם ושוב פעם קרא אל נפשו: "הוחילי לאלהים כי-עוד אודנו!"...מי שעד הנה הוסיף לייחל, תוחלתו לא נכזבה.
45. **היחס המשתנה לאלוקים בבתי המזמור – הרב אביה הכהן, תפילה לאל חי, עמ' 65:**
בחטיבה הראשונה (מב ב-ו) המשורר פונה אל אלהיו בפסוק הראשון בלבד (מב ב), ובשאר הפסוקים המשורר מדבר עם נפשו. בחטיבה השנייה (מב ז-יב) המשורר פונה אל אלוהיו בשלושה פסוקים (מב ז, ח, י) ובשני פסוקים (מב ט, יט) הוא פונה אל נפשו. בחטיבה השלישית (מג א-ה) המשורר מקדיש את כל הפסוקים לפנייה אל אלוהיו. וכך בחטיבה הראשונה הוא רחוק מאלוהיו ודיבורו אל אלוהיו קצר וחד. בחטיבה השנייה נוצרת כבר זיקה בין המשורר לבין אלוהיו ודיבורו אל אלוהיו ארוך יותר. המסע מסתיים בחטיבה השלישית, שבה כל דיבורו הוא אל אלוהיו.
האווירה לאורך המזמור קודרת ועצובה... אך המזמור מסתיים בתחושת שמחה... זוהי טיבה ומהותה של פגישת האדם עם אלוהיו: היא אינה עצובה וזעופה אלא מלאה שמחה וחיים.
46. **מבנה המזמור ומשמעותו – י' יעקבס, "מה תשתוחחי נפשי...!", "מגדים מ' (תשס"ד), עמ' 73–74:**
מבנה הבקשה בבית ג יוצר יחס כיאסטי עם הבתים הקודמים:
בית א מ"ב, ב-ה תיאור הגעגועים לבית ה'
בית ב מ"ב, ז-יא תיאור המצוקה שגורמים הגויים
בית ג מ"ג, א-ב פתרון המצוקה שגורמים הגויים
בית ד [צ"ל: ד'] מ"ג, ג-ד פתרון הגעגועים לבית ה'
אכן, בשהות בגלות יש שתי בעיות: בעיית הגעגועים לעבר, ובעיית המצוקה בהווה הבעייתית בגלל לחץ הגויים. המשורר פותח בתיאור הגעגועים לבית ה' (בית א), שהוא מרכזי ומהותי בעיניו יותר מתיאור המצוקה (בית ב). ברם, בשלב הפתרונות, יש צורך קודם לפתור את המצוקה הנגרמת על ידי הגויים, ואז ממילא תבוא לפתרונה בעיית הגעגועים, ואפשר יהיה לחזור לבית ה'.
המזמור מתאר את מערכת היחסים האפשרית בין המשורר ובין אלוהיו במצב של מצוקה, ומציג שלוש דרכים שונות להתמודדות עם הצרות והמצוקות בגלות: הדרך הראשונה מתוארת בבית הראשון - התמודדות בעזרת געגועים וזיכרון העבר. הדרך השנייה מתוארת בבית השני - התמודדות בעזרת תלונות על ההווה העגום. הדרך השלישית מתוארת בבית השלישי - התמודדות בעזרת בקשת עזרה ותפילה לקב"ה... הלך של מזמור זה הוא שהישועה מצרה לא תגיע מגעגועים, ולא מרחמים עצמיים ומתלונות, אלא מפנייה ומתפילה לה'.